

**SREBRENICA
1995/2025**

**Dolenjski muzej Novo mesto
Jakčev dom
27. 6. – 20. 9. 2025**

SREBRENICA NA STAKLU, PAPIRU I KAMENU

zapliće se u sopstvenu priču
ponestaje joj riječi i daha
pred prizorom groba i papira

mene više nema
uvjerava glas sa radija

ovdje sam
zar me ne vidiš
pita glas iz šume, iz hlada, iz rijeke, iz zemlje

kosti se tresu od hladnoće
dok su kosti njegove u jednoj, u drugoj, u trećoj
petoj jami ... i izlaz nije moguć

pronaći ću te prije nego umrem
kune se u gradu u kojem više nikog nema

sa svih strana svijeta đavo iznova korača
dijeli čokoladice i otkida dječije udove

rasprsnuo se bijeli cvijet
rasprsnula se lubenica
rasprsnuo se svijet

neko je spalio kuću
neko je povukao okidač
neko je ruke bodljikavom žicom vezao
neko kopao grob
neko je tijelo učinio neprepoznatljivim
neko je ubio

ovdje su snovi duboki i strašni
čovjek čovjeka više ne može naći
uprkos suncu, uprkos svjetlosti
ovdje stoji majka
i ovdje majke više nema

ovdje se zatvaraju oči i lice se okreće na drugu stranu
daha u ogledalu više nema

svaka izgovorena rečenica odjekuje poput eha
jer je bila posljednja

nepomična pred bjelinom groba
i bjelinom papira ona
pridržiava srce

pokušava zapisati Riječ
ali pakao se ne da izreći

sve postaje kamen
koji ponavlja isti broj
umjesto nje
umjesto svijeta
umjesto pravde

SRCE TEME

Jasna Kocuvan Štukelj

Razstava, naslovljena Srce teme, se posveča enemu najhujših zločinov človeštva – genocidu, ki se je leta 1995 zgodil v majhni bosanski vasi Srebrenici ter pretresel svet, skozi oči likovnih umetnikov in literatov, vendar ne kot dokumentarno zgodovinskemu zapisu, temveč kot živemu spominu, ki še vedno boleče utripa v tkivu današnjega časa. Je poklon žrtvam in preživelim, je most med preteklostjo in prihodnostjo, je prostor, kjer bolečina dobi obliko – in s tem tudi možnost, da postane moč.

Na razstavi sodeluje več umetnikov, Adis Elias Fejzić, Danis Lan Fejzić, Adis Lukač in Safet Zec zastopajo likovni del, literarni del pa Ferida Duraković, Amra Mujezinović, Amela Mustafić, Mile Stojić in Melida Travančić. Umetniki vsak s svojim delom in na svoj način vstopajo v temno srčko izgube, nasilja, izbrisa in odpora. Njihova dela niso zgolj odzivi na tragedijo, so oblike pričevanja, žalovanja, krika in najpogostejše tišine. Vsak umetniški izraz predstavlja dejanje etične drže: nočemo pozabiti, nočemo biti brezbrizni.

Srce teme ni le naslov, je prostor, kamor vstopamo, ko se odločimo, da bomo gledali tisto, kar je najtežje. Temen prostor, kjer umetnost kot glavni akter razpira možnosti za empatijo, razmislek, nenazadnje refleksijo, kritično distanco in afektivno recepcijo travmatične zgodovine, ki še vedno globoko zaznamuje kolektivni spomin Balkana in širše evropske družbe. Ne išče hitrih odgovorov in ne nudi enostavnih rešitev. Vabi nas, da se zavemo, kako hitro se lahko človečnost razgradi in kako pomembno je, da jo s spominom, odgovornostjo in vztrajnostjo znova sestavimo.

Razstavljeni dela v sebi nosijo več kot le podobe preteklosti – so most med neizrekljivo bolečino in skupnim človeškim spominom. So opomin, da mir ni samoumeven in da se človeško dostojanstvo začne z resnico. Umetnost tu ne služi okrasju, temveč pričevanju. Vsaka umetnikova poteza, prenaša tišino, ki je ostala za žrtvami, ter obenem kliče k odgovornosti nas, ki živimo danes. Pomembno je govoriti o tej temi, tudi če nismo osebno ali kako drugače povezani z dogodki iz julija 1995. Prav v tej oddaljenosti tiči odgovornost, da kot opazovalci ne postanemo nemi. Da ne pozabimo, da genocid ni tragedija »drugih«, temveč opozorilo celotni človeški skupnosti, kako hitro lahko tišina, sovraštvo in brezbriznost pripeljejo do uničenja.

ADIS ELIAS FEJZIĆ

Razstavljena dela Adisa Eliasa Fejzića, vsestranskega umetnika, se razprostirajo med različnimi mediji, od kamnitih in lesenih reliefnih upodobitev, monumentalnih figur pa vse do risb in digitalnih grafik. V širokem diapazonu tehnik Fejzić razvija izrazito osebno likovno govorico, prepojeno z veliko mero odgovornosti, predvsem do srednjeveške zgodovine. Njegov pristop je hibriden, združuje estetsko in teoretično, kar njegovim delom da dodatno globino in simbolni pomen, ter predstavlja preplet tradicije in sodobnosti, sakralnega in posvetnega, osebnega in univerzalnega.

Skupna nit razstavljenih del je nedvomno to, da materializirajo trpljenje, zapisano v telesu; telo je prostor spomina, nosilec bolečine in nemega pričevanja. Dela nosijo izjemno težo, so kot skulpturalne ikone tišine, pomnitve in ponižane človeškosti. V središče njegove umetnosti stopajo roke, ki nadomeščajo obraze. Tam, kjer bi iskali pogled, čutimo trpeč dotik, krčevito gesto prošnje, molitve ali obupa. Preplet sklenjenih rok na predelu srca ni le gesta zaščite, temveč izraz notranje napetosti, zadrževanja neizrekljive bolečine, tihih molitev in trpečega spomina. To je srce teme: metaforični prostor, kjer se useda najgloblja bolečina tistih, ki so preživeli ali bili izgubljeni v grozodejstvih, ki so se dogajala poleti leta 1995. Perforirano podobo srca, z enajstimi odprtini, kar je očitna aluzija na 11. julij, dan, ko se spominjamo žrtev srebreniškega genocida, je umetnik upodobil tudi na osrednjem reliefu, ustvarjenem kot tabut. Upodobitev praznin, ki se ne dajo zapolniti, simbolizirajo rane, ki ostajajo odprte, ter aludirajo tudi na prostor, skozi katerega – simbolno – duša uhaja. Ti izrezi predstavljajo odsotnost kot obliko prisotnosti, praznino kot nosilko pomena.

Fejzićeve človeške podobe delujejo, kot da izginjajo iz površja, kar si lahko razlagamo kot simbolno ponazoritev izbrisa njihove identitete ali nasilne iztrganosti iz zgodovinskega spomina. Njihova statična drža s skrajno mero notranje napetosti ponazarja njihovo vklenjenost ali zamrznjenost v trenutku bolečine ali odpora, ujeta v lastno trpljenje, kar izpričuje namerni odmik od idealiziranih form.

Osrednje mesto na razstavi zasedajo trije ornamentirani reliefi v obliki tabutov – tradicionalnih pogrebnih plošč, ki jih umetnik preoblikuje v prostorske objekte kontemplacije, spomina in etične razmisleke. V islamski in širši kulturni tradiciji je tabut več kot funkcionalen objekt – je arhetipski simbol prehoda, tihi nosilec bolečine, prostor, kjer življenje prehaja v spomin, kjer telesno utihne in duhovno spregovori.

Fejzićevi tabuti so premišljeno dodelani, sestavljeni iz sofisticiranih, natančno izdelanih ornamentov, ki se na robovih grobo zaključujejo. Ta kontrast med nežno obdelano površino in brutalnim posegom v material deluje kot vizualna metafora rane: površina, ki jo duhovnost poskuša zaceliti, a jo realnost zgodovinskega nasilja vedno znova odpre. Gre za estetsko napetost, ki nosi eksistencialno resnico: lepota in trpljenje nista ločena, temveč soobstajata v isti formi. Ustvarjen ornament ni dekorativni motiv, temveč psihična in duhovna kartografija, vizualni zapis misli, molitev, strahov in prošenj. V tem smislu je bližje molitvenemu ciklu kot umetniški gesti; gre za ritualizacijo spomina, ki se ne razkriva skozi naracijo, temveč skozi strukturo. Reliefi postanejo vizualni relikviariji notranjega sveta – ne le teles umrlih, temveč vseh tistih, ki nosijo nevidne brazgotine.

Fejzićeva umetnost deluje umirjeno in tiho. Ne išče šoka, temveč ponuja prostor za kontemplacijo, za osebni premislek in soočenje z najglobljimi vprašanji, ki jih pogosto potiskamo v stran. S svojimi deli ustvarja prostore tihega pričevanja.

Adis Elias Fejzić, **Molitev**
digitalna grafika, 100 x 70 cm, 2020

Adis Elias Fejzić, **Tema odprtega srca**
pesek, mavec, stiropor, akril, 130 x 55 x 5 cm, 2023

Adis Elias Fejzić, **Morpheus - Ilhamija**
kamen, 40 x 40 x 38 cm, 2008

Adis Elias Fejzić, **Triptih Tabuti**
les, 190 x 60 x 4 cm x 3, 2025

Ferida Duraković

SREBRENICA

1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
(2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018)

Da mi je
Već jednom
Leć u oni grob
Kojeg nema
Kraj dijeta moga
Kojeg nema
Da mu rukice zgrijem.

DANIS LAN FEJZIĆ

Danis Lan Fejzić se v predstavljeni seriji grafik z naslovom *Ikone našega časa* posveča raziskovanju kolektivne in individualne identitete sodobne družbe na presečišču simbolnega, religioznega in zgodovinskega. Dela, izvedena v klasičnih tehnikah globokega tiska, prepletajo abstrakcijo in eksplicitno narativnost, pri čemer ustvarjajo gosto plasteno vizualno pripoved, polno arhetipskih in kulturoloških prepoznavnih simbolov. Osrednji motiv serije so antropomorfne figure z zabrisanimi, nejasnimi obrazi, ki delujejo kot arhetipski nosilci kolektivnih izkušenj, predvsem tistih, ki so povezane z izgubo, s travmo in z religioznostjo. Ob spremljavi simbolov, kot so križ, polmesec, zvezda, kača in metulj, umetnik odpira vprašanja o religiji, etičnosti in posledicah zgodovinskih travm, med njimi tudi genocida. Ti simboli so prisotni kot predrugačeni elementi tradicionalnega ikonopisa; križ in svetniške podobe sicer aludirajo/asociirajo na religiozno umetnost, vendar so v Fejzićeви interpretaciji transformirani v temnejše, bolj dvoumne podobe plati človeškega delovanja. Barvna paleta, sestavljena pretežno iz zamolklih temnih tonov, dodatno poudarja občutke melanholije, bolečine in duhovne teže. Uporaba modre barve evocira hladnost, smrt in spomin, medtem ko rdeča simbolizira kri, nasilje in žrtev.

Fejzićeve dela naslavlja sodobna vprašanja skozi simbolno mitološki okvir, kjer je osebno vedno tudi kolektivno. Z vizualnim jezikom, ki združuje simbolno in ekspresivno, ter s poglobljenim pristopom k motivni in vsebinski plasti umetnik ustvarja pretresljiv vizualni prostor refleksije o stanju današnjega sveta.

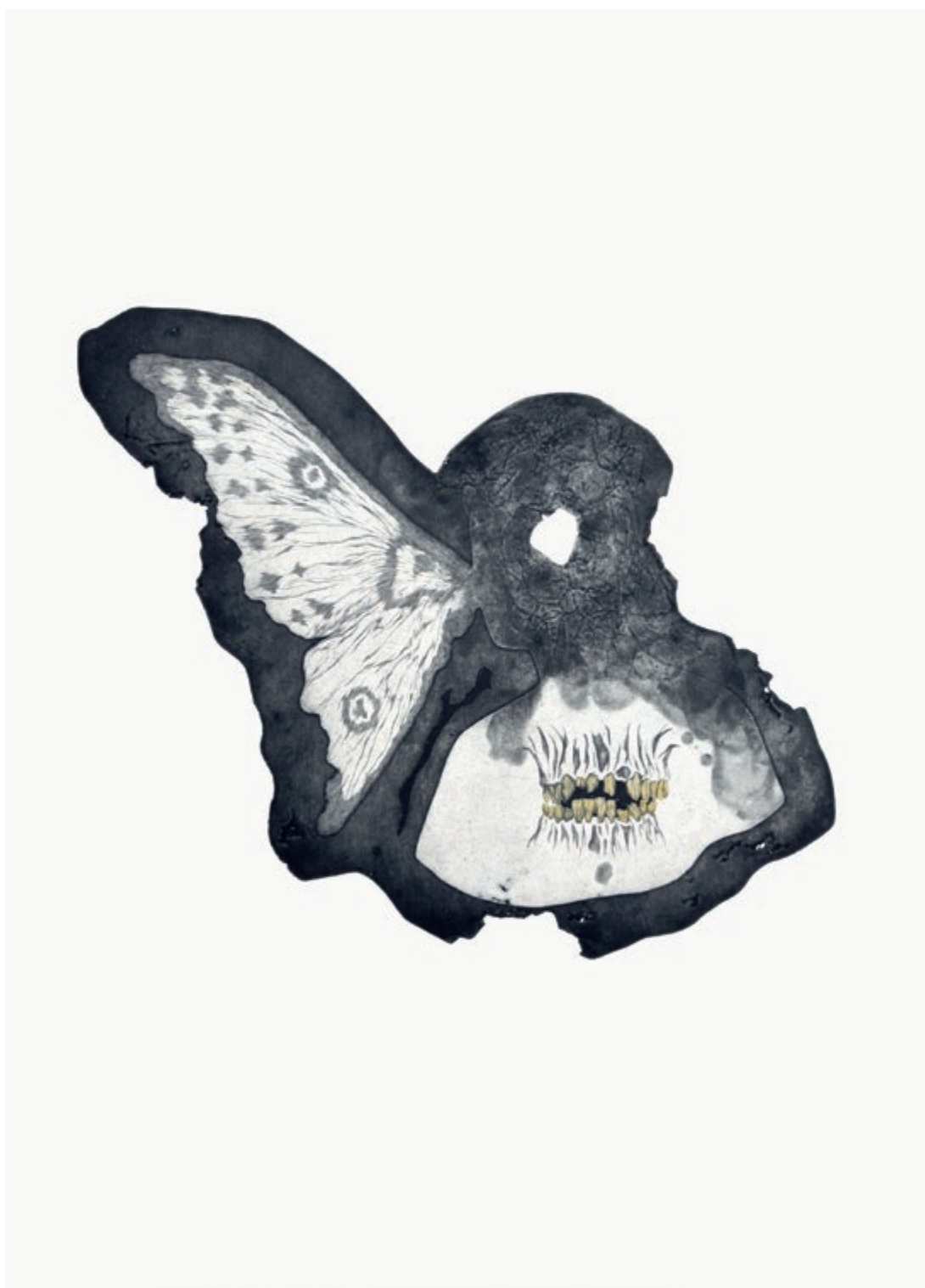

Danis Lan Fejzić, **Ikone našega časa**
jedkanica, 97 x 64 cm, 2023

Danis Lan Fejzić, **Ikone našega časa**
jedkanica, 70 x 48 cm, 2023

Danis Lan Fejzić, **Ikone našega časa**
jedkanica, 57 x 51 cm, 2023

Danis Lan Fejzić, **Ikone našega časa**
jedkanica, 62 x 47 cm, 2023

Amra Mujezinović

I PREVIŠE NAS

I previše nas
Leži na poligonu
Gdje se još samo
Vjetrovi igraju
I u letu
Čuvaju naše duše
Tu se i tišina
Stidi progovoriti
Samo po jedan kažiprst
Iz zemlje
Pokazuje u kom smjeru
Je zulum išao
Drugog nema
Da ga oiviči
Kao što su nestale
Mnoge ruke
Ljubavi željne
Dok druge podignute
Još ih čekaju

ADIS LUKAČ

V predstavljenih kiparskih delih cikla z naslovom *Svjedok* Adis Lukač skozi likovno govorico uteleša glasove ene najbolj bolečih in nezaceljenih ran tistih, ki so preživelih genocid, a jih svet preprosto prepogosto presliši. Dela so nastala na podlagi resničnih pričevanj, vendar ne kot dokumentarno zgodovinska besedna rekonstrukcija, saj njihova moč leži v sposobnosti, da z umetniškimi sredstvi sprožijo tisto, kar je z vizualno podobo mogoče zaobjeti in razgaliti: notranji svet travme, zamrznjenega časa in življenje nemočno ponavljajočega spomina.

Ekspresivnost Lukačeve kiparske poteze je surova, neolepšana in boleče iskrena, v njej se čuti nemir, kot da bi umetnik z njimi zapisoval krik, ki nikoli ni bil slišan. Te poteze niso zgolj estetska odločitev, so notranji vzgib in dejanje upora proti tišini pozabe. Figure, ki jih umetnik postavlja v središče svojih kompozicij, nosijo trpeče izraze s pogledi, ki niso usmerjeni v gledalca, temveč mimo njega, v neko neobstoječo točko onkraj prostora. Gre za poglede tistih, ki so videli preveč. Telo v teh delih ni več celota, ampak sled – ranjeno, razpadlo, pogosto prisotno le kot obris ali senca. Brezbarvnost, sivine in potopljeni črni toni ustvarjajo vizualni svet, iz katerega je bilo življenje izgnano. Podobe so hladne, zadušene, brez vsakršne tolažbe. Odsotnost barve je simbol izbrisa, smrti in obenem prostora, v katerem barva nima več pomena.

Tisto, kar najbolj zaznamuje dela Adisa Lukača sta tišina grozote, prisotnost nemega krika. Krik, ki ga ni bilo mogoče izreči takrat, ko je bil najnujnejši, a še vedno odmeva skozi vsako potezo. Brez sentimentalnosti kot neizbežna posledica pogleda v oči neizrekljive groze. Lukač ne moralizira, ne razlaga, ne usmerja. Namesto tega ustvari prostor, kjer gledalec ne more več ostati zunanj opazovalec. Soočenje z njegovimi deli pomeni vstopiti v prostor, kjer umetnost postane pričevanje – ne zgolj o tem, kaj se je zgodilo, ampak tudi o tem, kako to še vedno živi v telesih, glasovih in molkih preživelih. Prostor postane membrana spomina, napet in ranljiv sloj, na katerem se odtisne krhkost človeškega dostojanstva.

Adis Lukač, **Pričevalec**
mešana tehnika, 60 x 40 x 35 cm, 2022

Amela Mustafić

PUTEM MOGA DOMA

Kaže se:
da su tamo,
tamo, odakle sam
pomalo svi bolesni,
bezubi,
žive u smradu,
ne rade,
nepismeni.

Tamo, odakle sam,
ljudi se pokopavaju
u isti grob,
i po pet puta:
pola glave i sedam rebara,
noga,
pola ruke,
šaka,
stopala.
Nepotpuni, i po peti put.

Tamo, odakle sam
u živućim tijelima, živući geleri
pletu mreže po nervima.

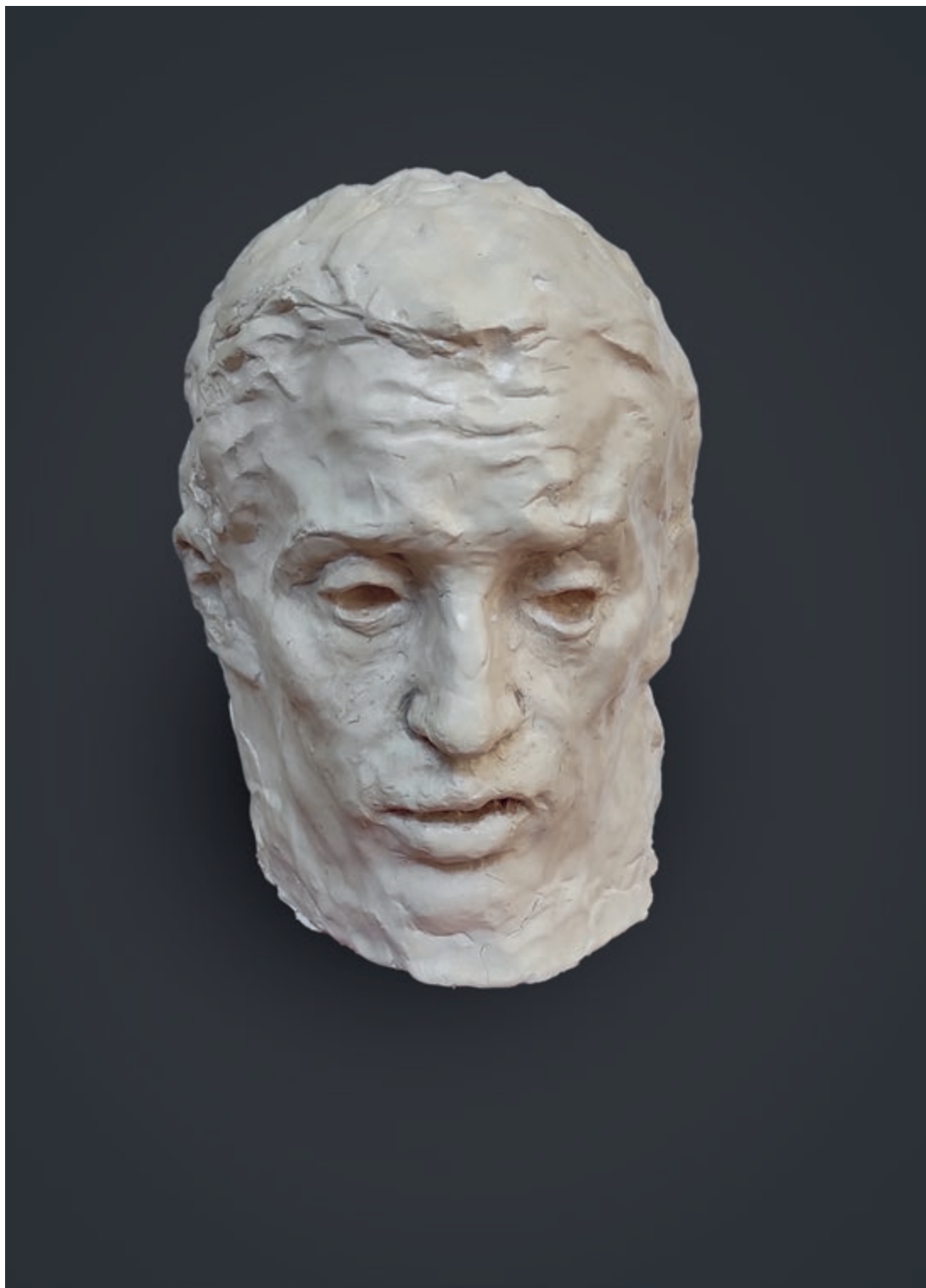
Tamo, odakle sam
liježe se u krevet
koji je bio grob sina do jučer.

Tamo, odakle sam,
skidaju omče sa grana,
pa potpale granu
da zimu prežive
u toploj sobi.

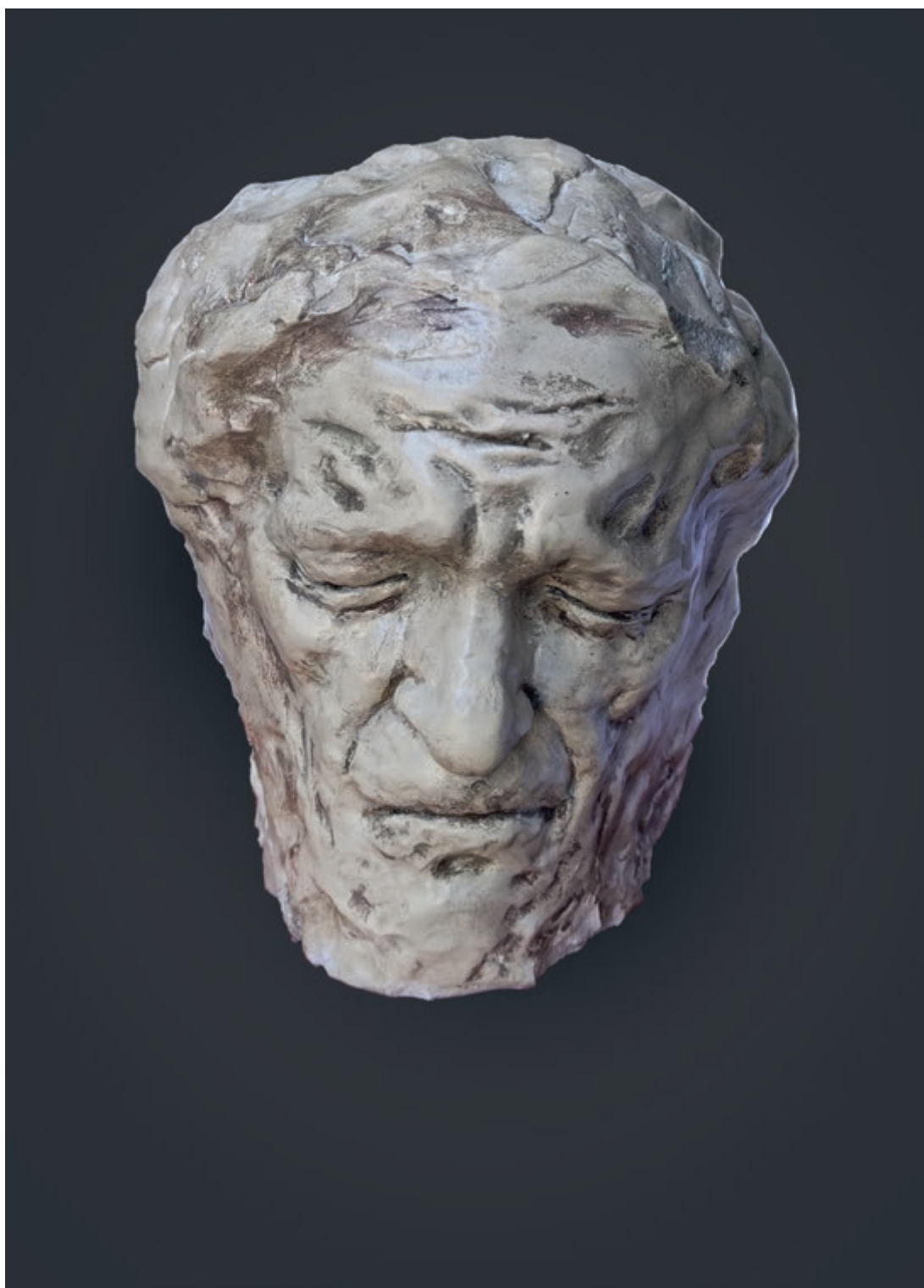
Tamo, odakle sam,
djeca nikada nisu vidjela oca,
čak ni na slici.

Tamo, odakle sam,
preživjeli sanjaju rupe
u mrtvim drugovima.

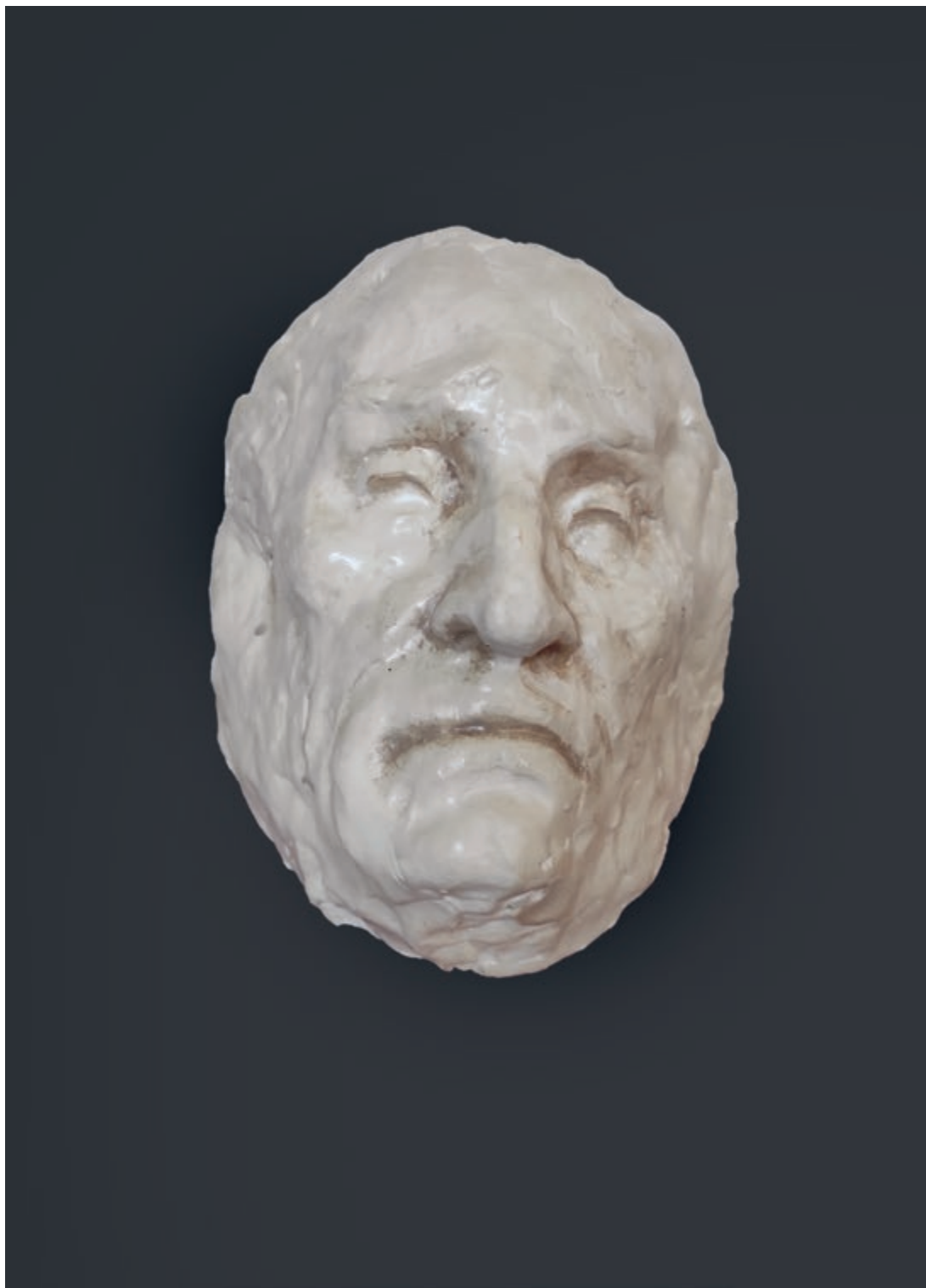
Tamo, odakle sam.

Adis Lukač, **Pričevalec**
mešana tehnika, 40 x 25 x 30 cm, 2022

Adis Lukač, **Pričevalec**
mešana tehnika, 40 x 30 x 25 cm, 2022

Adis Lukač, **Pričevalec**
mešana tehnika, 35 x 25 x 25 cm, 2022

SAFET ZEC

Safet Zec zavzema osrednje mesto med umetniki, ki so s svojo umetniško govorico oblikovali enega najmočnejših vizualnih odzivov na grozovito dogajanje v Srebrenici. V vrsti slikarskih in grafičnih ciklov, posvečenih tako neposredno tragediji Srebrenice kot tudi širši tematiki trpljenj, izgube in človeške ranljivosti, Zec razvija pretresljivo likovno pripoved, ki presega zgolj dokumentarno ali simbolno raven. Gre za niz monumentalnih platen, v katerih ekspresivna figuralika, tenkočutna obravnava človeškega telesa in slikarski rokapis, nasičen s teksturalno globino, vizualizirajo bolečino, žalovanje in neizbrisljivo sled izgube. Umetnik v ospredje postavlja ranljivost človeka, zlasti skozi upodobitve ženskih figur, mater kot univerzalnih simbolov izgube sinov, mož in nenazadnje prihodnosti, pri čemer posebno pozornost namenja simboliki materinstva in bolečine ob izgubi otroka kot eni najbolj travmatičnih človeških izkušenj.

Barvna paleta je zadržana, temelječa na zemeljskih tonih, ki v povezavi z razpršenim, a emocionalno nabitim svetlobnim modeliranjem ustvarja tihe kompozicije, ki aludirajo na sakralno. Figure ne kričijo, saj je žalost v njih potisnjena v globine, od koder pa močno odmeva. V tej zbirki del, ki jih lahko beremo kot vizualni rekviem za žrtve, Zec z izjemno emocionalno tenzijo beleži trpljenje posameznikov in skupnosti. Njegova značilna ekspresivnost se kaže v poudarjeni telesnosti figur, gubah tkanin, položajih teles v trenutkih bridkosti, žalovanja in smrti.

Umetnik svoje poslanstvo utemeljuje z besedami: »Želim, da moja umetnost prispeva h krepitvi nujno potrebne moralne preнове, ki edina lahko razbije ta neznosni zastor brezbriznosti.« V tem se zrcali jedro njegove umetnosti, ki presega estetsko in vstopa v prostor etičnega. Njegova dela so tako vizualna pričevanja kot tudi univerzalna sporočila, namenjena ozaveščanju lokalne kot tudi globalne javnosti.

Safet Zec, **Obraz ženske** iz cikla Solze ali Krik
tempera, 220 x 160 cm, 2001

Safet Zec, **Roke na obrazu z robčkom**
tempera, 100 x 80 cm, 2009

Safet Zec, **Odhod**
tempera, 160 x 220 cm, 2001

Safet Zec, **Viseće roke**
tempera, 160 x 120 cm, 1998

Safet Zec, **Objem z rdečo**
tempera, 160 x 120 cm, 1998

Mile Stojić

HATIDŽA

Hatidžu Mehmedović
Vidio sam u sarajevskom
Narodnom pozorištu.
Prvi put u teatru
Sjedjela je u prvom redu
I bojažljivo gledala
Pozlaćene štukature.
Akademija je bila posvećena
Majkama Srebrenice
I neki pjesnik tamburao je nešto
O Danteovu Infernu.
Govornici su, potom,
Raspredali o genocidu, pravdi
O daljem suživotu tri naroda.
A ja sam mislio na tri njena
Ubijena muškarca,
Sinove Azmira, Almira
I muža Abdulaha.
Hatidža govori:
„Sanjam ih. Zovem ih. Tražim ih.
Dođu mi na san i ja kažem:
'Ljubi vas majka, sanjam li ja ovo
Ili ste se vi stvarno vratili?'
Oni kažu: 'Došli smo, majko,
ne sanjaš.' A onda se probudim
sama, nigdje nikoga".
Tako sanja Hatidža
U praznoj kući u Srebrenici
U praznoj Bosni
U našim praznim srcima
Dok mjesečina u njenom vrtu
Posipa tri zelena bora
Srebrenim laticama užasa.

A HEART AFTER DARKNESS: ART AFTER SREBRENICA

Hariz Halilovich

This multimedia exhibition – marking three decades since the genocide in Srebrenica – brings together an unflinching and deeply affecting body of creative work: haunting photography by Arne Hodalić; searing visual testimonies by Adis Elias Fejzić, Danis Lan Fejzić, Adis Lukač, and Safet Zec; and piercing poetic elegies by Ferida Duraković, Amela Mustafić, Amra Mujezinović, Mile Stojić and Melida Travančić.

Formally titled *The Heart of Darkness*, this exhibition might just as truthfully be called *Heart After Darkness*. Every piece on display does not merely return us to a moment of historical horror; it confronts us with the moral reckoning that must follow. These artists do not merely illustrate atrocity – they testify to it. Their works form a polyphonic chorus of aesthetic resistance, cutting through the noise of postwar rhetoric to articulate the complex, fractured landscapes of memory that linger long after the graves have closed.

This is not just an exhibition of multiple media – it is an invocation. Here, images, shapes and words do not stand apart; they fuse and amplify one another in an urgent attempt to grapple with the unspeakable. Together they construct a fragmented narrative – about shattered lives and splintered memories, about personal and collective wounds that never fully heal. These artistic testimonies reflect not only on the lives extinguished in July 1995 but also on the fragile hearts and sensibilities of the artists themselves – those who dare to look into the abyss named, with clinical abstraction, *genocide* – a word that Raphaël Lemkin coined for what he called “the crime of all crimes.”

To engage with Srebrenica today is to return to Theodor Adorno’s agonising question: *Is it possible to write poetry after Auschwitz?* How do we depict evil when it has obliterated metaphor itself and now exists as its own chilling logic? How does one ethically depict the horror of mass graves, collective burials, mutilated bodies, and the deliberate erasure of memory?

Is it right – or even possible – to create beauty from trauma, art from atrocity? Can abstraction bear witness to the real suffering of others without distorting it? These questions do not seek easy answers. They demand moral and philosophical engagement. Asking them is already an act of resistance – a refusal to look away, to normalise, to forget.

Yet we must guard against analytical detachment. To reduce genocide to cause-and-effect patterns or rational explanation risks legitimising it. In the dispassionate language of objectivity, evil can come to appear reasonable and logical. Once framed as strategy, even the most heinous acts risk being recast as policy. This must not be allowed.

The inquiry thus deepens: Is history a continuous loop of atrocity? Can war ever be just? Was Srebrenica the result of malevolent forces, as some fatalistic ideologues claim? Or was it – chillingly – the product of human reason gone cold? Sigmund Freud, in *Civilisation and its Discontents*, warned that when reason becomes merely instrumental, nothing – not even murder or cannibalism – is beyond us. What elevates us is not cognition alone, but reason guided by ethical imagination. Not *ratio*, but *intellectus agens*.

Genocide does not begin with bullets. It begins with language – with metaphors that dehumanise, that render people “weeds,” “vermin,” “genetic waste.” It begins with ideologues like Biljana Plavšić, a trained scientist who used pseudoscience to justify extermination. It begins, always, with the erosion of empathy and the suspension – or inversion – of ethics.

In stark moral contrast, theologian and Franciscan Drago Bojić wrote with devastating clarity:

“From a believer’s perspective, in every innocent victim of Srebrenica, God was literally killed. From a humanistic perspective, humanity itself was killed.”

This is not merely a theological lament. It is an ethical statement. To ask, “Where was God?” as thousands of boys and men were executed in broad daylight is not a question of faith – it is a cry of human accountability. It echoes Primo Levi, Viktor Frankl, Elie Wiesel – those who survived the abyss of the Holocaust and demanded not only justice but meaning.

To paint, write, or speak about Srebrenica – where both Creator and Creation were annihilated during the height of a summer, in full view of the world – is not a matter of aesthetics. It is a moral imperative. Artists – as the most sensitive conscience of a society – cannot remain silent. They must bear witness even when no one listens. *Especially* when no one listens.

The poet Mile Stojić listened as Hatidža Mehmedović, mother of two sons murdered at Srebrenica, dreamed aloud:

*I dream of them. I call them. I search for them.
They come to me in my dreams, and I say:
“Your mother loves you. Am I dreaming this,
or have you really come back?”*

Without altering her words, Stojić simply listened, recorded and preserved them – like an ethnographer of grief. Nothing could make Hatidža’s sorrow more poetic. It was already poetry, beyond metaphor.

Ferida Duraković's elegiac documentary poem echoes the same unbearable absence:

*Srebrenica 1995, 1996 ... 2016 ...
If only I could
Finally
Lie down in that grave
That doesn't exist
Beside my child
Who doesn't exist
To warm his little hands.*

In Bosnian, the word *tabut* means "coffin" but it also contains the word "taboo." And Srebrenica remains Bosnia's most painful postwar *taboo* – a site of death, grief and unspoken trauma. The green wooden coffins used for mass funerals have become iconic. They are not just objects of mourning, but symbols of national trauma, reflected in the stylised "Srebrenica flower." They reappear each July like a cruel season.

Death is a universal taboo. But in Bosnia, during the war, death became routine. Mourning was postponed. After the war, the dead returned – demanding names, burial, meaning. But even that was not simple.

More than 38,000 victims were reported as missing after the war (with some 7,000 still unaccounted for). New vocabulary emerged: *exhumation, identification, reassociation, mass grave*. The rituals of grief have adapted: collective funerals, public mourning and chronic retraumatisation have become part of the national rhythm.

Each July 11th, the survivors return to Srebrenica; they carry the coffins of friends, neighbours, sons. The act is swift, solemn, ritualised. The survivors move from one burial to another, laying earth on those they once knew. It is their act of protection – of final care. Most often is unbearably hot under the blue summer skies with hardly any shade at the memorial cemetery in Potočari. Sometimes it rains and rain soaks through wooden *tabuti* wrapped only in thin green fabric. Mud from grave sites clings to shoes and later travels to the survivors' homes.

Some coffins are small. Others are nearly empty. Bones are missing: skulls, limbs, spines – fragments of people, fragments of meaning. What makes a person a person? When only a third of a body is recovered, what is buried – the body or the memory? These questions cannot be answered by crude forensic facts representing a brutal post-genocide reality of Srebrenica.

In her evocative poem *Putem moga doma* ("Through My Homeland"), Amela Mustafić puts this reality as a poetic but very accurate statement:

*There, where I come from,
people are buried
in the same grave,
up to five times:
half a head and seven ribs,
a leg,*

*half an arm,
a hand,
feet.*

Incomplete, even for the fifth time.

Similarly, in her poem *I previše nas* ("And too many of us"), Amra Mujezinović addresses the unbearable heaviness of being in Srebrenica:

*Even silence
Is ashamed to speak there.*

Indeed, to speak of Srebrenica is not easy. Yet silence is harder. Many have tried to write about genocide. Some, like the authors whose work has been featured in the exhibition, have succeeded. However, too many portrayals of genocide fall into spectacle. In *Writing after Srebrenica* (2017), I warned of the exoticisation of suffering, the moral kitsch, the framing of victims as passive. These tropes echo Edward Said's *Orientalism*, turning Srebrenica into a consumable Other.

Inside Bosnia, too, the dead are politicised – elevated as martyrs, or denied and erased. As Andrej Nikolaidis wrote:

"Even the dead did not see the end of war in Srebrenica. They are killed again and again, with every genocide denial, every 'but,' 'maybe,' and 'we must consider historical context.' Killed again by parliaments, by academics, by writers."

But the artists in this exhibition resist all of this. They honour the individual, the irreplaceable, the human.

Their voices stand in stark opposition to the normalisation of denial, the rehabilitation of war criminals, and the erosion of truth that continues to dominate public discourse in Serbia and parts of Bosnia. In these spaces, evil has been made familiar – palatable, even banal. As confirmed by multiple international court rulings and substantial material evidence, the genocide was a deliberate, systematic crime – planned, supported and executed through the institutions of Republika Srpska and Serbia.

One of the enduring post-genocide realities is the coexistence not only of victims and survivors, but also of perpetrators – still present, often unacknowledged, among us. As poet Melida Travančić poignantly captures in her piece *Srebrenica on Glass, Paper, and Stone*:

*someone set the house on fire
someone pulled the trigger
someone tied the hands with barbed wire
someone dug the grave
someone made the body unrecognisable
someone killed*

Genocide – like all mass atrocities – is never the act of one monster. It requires a multitude of "someones": a network of willing hands, silent witnesses, obedient bureaucrats, and ideologues. In confronting this grim reality, we are reminded of Edmund Burke's timeless warning: *The only thing necessary for the triumph of evil is for good men to do nothing.*

Srebrenica was made possible not only by hatred, but by indifference. By good people who stayed silent. Remembering Srebrenica is therefore not a local duty – it is a universal obligation. It transcends Bosnia, Slovenia, Europe, and this moment in time.

As Faruk Šehić reminds us:

“We must write about Srebrenica, because no poem, story, or novel about it can ever be complete. You can’t place a full stop after Srebrenica, because such pain has no end.”

Much of what Srebrenica represents defies language – we often lack the vocabulary to adequately describe its horrors. This is where visual art steps in, offering a creative language to speak the unspeakable.

Safet Zec paints the Mothers of Srebrenica with no words – only faces, gestures, grief made visible. His canvases individualise the collective grief of the Mothers of Srebrenica, capturing both the tenderness of love and the rawness of pain etched into each mother’s face.

Similarly, Adis Elias Fejzić works across multiple media – drawing, painting, sculpture – to rehumanise the victims of Srebrenica. He is notably the first, and so far the only, artist who has dared to individualise the *tabuts* – the coffins themselves – transforming anonymous green boxes into portraits of identity and memory

The affective dimension of post-genocide reality is powerfully present in the work of Danis Lan Fejzić. His art both provokes and visualises anger – anger at the causes and consequences of war and genocide, and at the lingering legacies that remain unresolved. His *Icons of Our Time* series unearths false sanctities and distorted values, giving terrifying form to the idols of our age – distorted reflections of contemporary moral decay.

Adis Lukač’s *The Witness* sculptures explore the human face in extremis. His work reminds us that there are many kinds of witnesses: survivors of executions, bystanders, even perpetrators. But ultimately, we are all witnesses—as members of a shared humanity. And in this role, we are not merely passive observers, but bearers of testimony and responsibility.

Returning to Adorno: if metaphor is impossible after Auschwitz, then perhaps Srebrenica itself becomes a metaphor – not an ornamental one, but a living metaphor. Like Picasso’s *Guernica*, in this exhibition, Srebrenica stands as a visual, textual and conceptual warning. It is not a metaphor born of silence, but of urgency. Of memory. Of resistance.

To face the green coffins of Srebrenica is to confront both the material and metaphysical. It is to refuse silence, to resist forgetting, to insist that this horror belongs not only to Bosnia, but to all humanity.

There, in the very heart of Europe, in the very heart of darkness, both God and Man were murdered.

And yet – if we listen, closely, with our whole selves – we may still hear a pulse.

A heartbeat, buried in verse and pigment, pulsing in the words and pictures in this exhibition.

A heart after darkness.

Biografije

Adis Elias Fejzić (Addis) se je rodil leta 1969 v Zenici (BiH). Je bosansko-hercegovski-avstralski umetnik, ki se poleg kiparstva ukvarja tudi z grafiko, s slikarstvom, kaligrafijo in z oblikovanjem. Po končani Srednji šoli za uporabne umetnosti je diplomiral (1997) in nato magistriral (2008) na Akademiji likovnih umetnosti v Sarajevu. Naziv doktorja znanosti je leta 2016 pridobil na Queensland College of Art, Griffith University (Brisbane, Avstralija) na temo umetnosti stečkov. Addis preučuje to tradicionalno umetnost znotraj njenega srednjeveškega konteksta in sodobnih umetniških, socialno-antropoloških praks. Pojasnjuje in redefinira kiparsko formo in pomen stečkov, jih kreativno obuja ter aktualizira kot lasten umetniški izraz. Posveča se antipodom, ki jih pogosto poenostavljeno prikazujejo kot nasprotje med figuralnim in abstraktnim ali med prvinsko, klasično in sodobno umetnostjo. Umetnik protejskega značaja vzpostavlja dialog z različnimi umetniškimi tradicijami in slogi, od prazgodovine do danes, ter najde svoj avtentični prostor, kjer se različne in nasprotujoče si vrednote medsebojno dopolnjujejo.

Danis Fejzić se je rodil leta 1973 v Doboju v Bosni in Hercegovini. Na Akademiji likovnih umetnosti v Sarajevu je diplomiral leta 2001 (v razredu prof. Dževada Hoze), kjer je leta 2011 tudi magistriral. Leta 2017 je doktoriral na Internacionalni univerzi v Novem Pazaru (Srbija). Večkrat je razstavljal samostojno in sodeloval na številnih razstavah doma in v tujini ter predaval na številnih mednarodnih konferencah. Zaposlen je na Akademiji likovnih umetnosti v Sarajevu, na Oddelku za grafiko. Od leta 2018 do 2023 je opravljal funkcijo predsednika Društva likovnih umetnikov Bosne in Hercegovine. Trenutno je vodja Oddelka za grafiko na Akademiji likovnih umetnosti v Sarajevu.

Adis Lukač se je rodil leta 1982 v Sarajevu, kjer je končal osnovno šolo, Srednjo šolo za uporabne umetnosti ter magistriral na Akademiji likovnih umetnosti na Oddelku za kiparstvo. Poleg razstavljanja v domačih galerijah je predstavljal Bosno in Hercegovino na umetniških simpozijih v ZDA, Nemčiji, Italiji, Turčiji, Španiji, Grčiji, Azerbajdžanu, Sloveniji in Južni Koreji. Že vrsto let mlade pripravlja na sprejemne izpite za likovne akademije, trenutno je profesor kiparstva na Srednji šoli za uporabne umetnosti v Sarajevu. Je avtor spomenika prvemu bosanskemu kralju Tvrtku I. Kotromaniću (Tuzla), spomenika Mirzi Delibašiću (Sarajevo), doprsnega kipa narodnega heroja Ivana Gorana Kovačića, zlatega odličja Bošnjaškega inštituta Adila bega Zulfikarpašića ter reliefa Hasanaginica, ki ga je podaril Narodnemu gledališču v Sarajevu. Leta 2022 se je v turškem mestu Bursa predstavil z razstavo Svjedok, ki obravnava temo genocida v Srebrenici. Osrednji motiv njegovih del je človek, pri čemer pogosto izpostavlja žensko, ki ji je posvetil več razstav. Svoja dela poleg kiparstva uresničuje tudi v risbi in sliki, zato razstave pogosto zasnuje kot preplet vseh treh medijev.

Safet Zec se je rodil leta 1943 v Rogatici (Bosna in Hercegovina). Po končani Srednji umetniški šoli v Sarajevu je nadaljeval študij slikarstva na Akademiji za likovno umetnost v Beogradu, kjer je diplomiral leta 1969 in tu leta 1972 končal specialko. Že v sedemdesetih letih je postal osrednja osebnost tako imenovanega poetičnega realizma, v začetku devetdesetih je bil uveljavljen kot eden najpomembnejših likovnikov v državi, sodeloval je na mnogih pomembnih mednarodnih razstavah. V Beogradu je živel in delal do 1989, nato se je z družino preselil v Sarajevo. Ko se je leta 1992 začela vojna, je zapustil domovino in se naselil v italijanskem Vidmu (Udine), leta 1998 pa je svoj drugi dom našel v Benetkah. Safet Zec v Italiji neprestano in intenzivno ustvarja v zvrsti slikarstva, risbe in grafike. Že leta 1994 je v Italiji svoja nova dela predstavil na prvi samostojni razstavi, odtlej je imel več kot 100 razstav v Italiji in drugih mestih Evrope, Združenih državah Amerike in Jordaniji. Je član pomembnih stanovskih združenj po Evropi, tudi ULUBiH, prejel je več kot 20 nagrad in priznanj, med drugimi leta 2007 orden za umetnost in književnost Republike Francije in naziv vitez umetnosti. Njegova dela so v pomembnih evropskih in svetovnih galerijah, muzejih ter privatnih zbirkah. Safet Zec živi in ustvarja v Benetkah, Sarajevu, Počitelju in Parizu.

Biografije

Melida Travančić (1985) je doktorica humanističnih znanosti s področja književnosti. Piše poezijo, prozo, eseje, literarne kritike in znanstvena dela. Objavila je pet pesniških zbirk, je prejemnica več literarnih nagrad v Bosni in Hercegovini ter regiji. Njena poezija je bila prevedena v osem jezikov. Objavila je dve prozni knjigi in tri študije o bosansko-hercegovski književnosti. Literarne kritike objavlja v dnevnem časopisu Oslobođenje. Je članica Društva pisateljev BiH in PEN Centra BiH.

Amela Mustafić se je rodila leta 1994 v Srebrenici. Diplomirala je na Oddelku za književnosti narodov BiH ter na Oddelku za bosanski, hrvaški in srbski jezik. Njena poezija je bila objavljena in nagrajena v revijah in na spletnih portalih. Zmagala je na natečaju kulturnega sodelovanja Kulture snova iz Zagreba in Rrom Produkcije iz Beograda. Objavila je tri pesniške zbirke.

Ferida Duraković (1957) je na Filozofski fakulteti v Sarajevu diplomirala iz jugoslovanskih književnosti in srbohrvaškega jezika. Za svojo prvo pesniško zbirko *Bal pod maskama* (1977) je prejela Nagrado književne mladine BiH in Nagrado Svjetlosti za najboljšo prvo knjigo mladega avtorja. Piše poezijo, prozo, kolumne in knjige za otroke. Njena poezija in proza sta prevedeni v približno trideset jezikov. Njena radijska drama *Osloni se na mene* je leta 2015 prejela prvo nagrado na anonimnem natečaju BH Radia 1. Živi v Sarajevu.

Mile Stojić (1955) je zaključil študij jugoslovanskih književnosti na Filozofski fakulteti v Sarajevu. Piše poezijo in kolumne. Založba Dobra knjiga iz Sarajeva je leta 2015 izdala njegova izbrana dela v šestih zvezkih, založba VBZ iz Zagreba pa je leta 2019 objavila njegove zbrane pesmi pod naslovom *Muze in Erinije*. Bil je urednik številnih literarnih publikacij (*Lica*, *Odjek*, *Obzor*, *Tjednik*), kulturne rubrike časopisa *Oslobođenje* in urednik desetine knjig sodobnih domačih in tujih avtorjev. Je tudi avtor treh pesniških antologij. Njegova dela so prevedena v deset jezikov, prejel je okoli petnajst literarnih priznanj. Živi v Sarajevu.

Amra Mujezinović se je rodila leta 1985 v Tuzli. Diplomirala je na Filozofski fakulteti (Oddelek za bosanski jezik) v Tuzli. Njena dela so bila objavljena v literarnih revijah in na literarnih portalih v Bosni in Hercegovini ter zunaj njenih meja; prevedena so bila v angleščino in slovenščino. Je avtorica pesniške zbirke *Zaledeni uzdah* (2021). Sodeluje z revijo za ženske in družino *Bosanska Sumejja*. Piše poezijo in prozo.

SRCE TEME, SREBRENICA 1995/2025

izdajatelj Dolenjski muzej Novo mesto, zanj odgovorna Jasna Dokl Osolnik,

besedila Jasna Kocuvan Štukelj, Hariz Halilović, poezija Melida Travančič, Ferida Duraković, Amra Mujezinović, Amela Mustafić, Mile Stojić

oblikovanje Studio 300, lektura Alenka Klemenc, junij 2025

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

**DOLENJSKI
MUZEJ**
NOVO MESTO
odtisi časa